

Oostelijke Stormmeeuwen *Larus canus heinei* in Nederland en West-Europa

Eastern Common Gulls *Larus canus heinei* in The Netherlands and Western Europe

E. J. O. KOMPANJE & J. N. J. POST

In het kader van ons "Research Project on Skulls of Gulls and Skuas" krijgen wij regelmatig verse kadavers van meeuwen onder ogen. Aan dit materiaal wordt onder meer biometrisch onderzoek gedaan. Tussen Stormmeeuwen welke wij in de loop van de winter 1986/87 vonden, vielen ons twee vogels direct op door hun grootte. De maten van beide vogels bleken duidelijk groter dan die welke wij eerder bij Stormmeeuwen hadden gevonden. Zodoende rees het vermoeden dat wij te doen hadden met twee Stormmeeuwen van de oostelijke ondersoort *heinei*. Door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) is tot heden slechts één Nederlands geval van deze ondersoort aanvaard (Scharringa & Winkelman 1986), doch er zijn aanwijzingen dat vertegenwoordigers van deze ondersoort regelmatig in Nederland overwinteren en/of doortrekken (de Jong 1985). Dit vormde voor ons aanleiding om nader biometrisch onderzoek te doen aan Stormmeeuwen.

Materiaal en methode

Biometrisch onderzoek aan de nominaatvorm *canus* werd gedaan aan 51 verse kadavers gevonden in Nederland. Van *heinei* onderzochten wij 16 balgen van in Siberië verzamelde vogels in de collectie van het British Museum (Natural History). Om de gevonden maten van de twee series direct te kunnen vergelijken, werden de maten van de balgen gecorrigeerd voor krimp: 2.5% voor vleugellengte (Kelm 1970), 2.7% voor snavelengte en 4.7% voor snavelhoogte. Beide laatste percentages werden gehanteerd op grond van eigen bevindingen.

Resultaten

Twee robuuste vogels uit Nederland De eerste van de twee in Nederland verzamelde kadavers die ons direct waren opgevallen door hun robuustheid, betrof een vogel in adult winterkleed die in uitgeputte toestand en met gebroken opperarmbeenderen werd aangetroffen op het strand van de Maasvlakte (ZH) op 16 januari 1987. Het kleurpatroon van de handpentoppen van deze vogel is weergegeven in figuur 2. De snavelkleur was bleekgeel met direct voor het neusgat een zwarte band over onder- en bovensnavel. De lengte van de gele snavelpunt vóór de band bedroeg 11 mm. De kleur van de iris was bruin, die van de poten grijs.

De tweede vogel (figuur 1, 2) was in eerste winterkleed. Het betrof een verkeersslachtoffer, aangetroffen op de Haringvlietdam nabij Stellendam (ZH) op 26 februari 1987. Kop wit met grijsbruine streeptekening, schouderveren grijsbruin (enkele geheel bruin), binnenste armpennen (tertials) bruin met witachtige top, alle vleugeldekenveren bruin met grijswitte zoom. De veren waren over het algemeen gesleten. Snavel roze met blauwachtige basis en (vanaf de neusgatranden voorwaarts) zwarte punt. Oogring zwart, iris bruin, en poten bleekroze. Bij sectie bleken beide vogels van het mannelijk geslacht. Biometrie (mm) van de twee vogels (respectievelijk eerste en tweede vogel): vleugel 376, 375; staart 136, 144; tarsus 56.7, 56.7; middenteen 47.0, 46.9; snavelengte 41.0, 41.0; snavelhoogte 11.4, 12.2.

Vergelijkende biometrie De resultaten van het vergelijkend biometrisch onderzoek aan de twee ondersoorten zijn samengevat in tabel 1. De onder *heinei* vermelde maten zijn de waarden na correctie voor krimp. Uit de tabel blijkt dat *heinei* in alle maten gemiddeld wat groter is dan de nominaatvorm, maar ook dat er een aanzienlijke overlapping bestaat. Uit een vergelijking van balgen van *canus* verzameld in Engeland met die van *heinei* concluderen wij dat er geen consistent verschil tussen de twee ondersoorten bestaat ten aanzien van de grijsstint van de mantel.

Literatuuronderzoek In de literatuur werd vooral gezocht naar aanvullende biometrische gegevens en informatie over migratie van *heinei*. Biometrische literatuurgegevens bevestigden onze conclusie dat sprake is van een ruime overlapping tussen de maten van de nominaatvorm en die van *heinei* (tabel 2). Bij de vleugellengte ligt de overlapping tussen 355 en 392 mm (♂♂), en 340 en 371 mm (♀♀); voor wat betreft snavelhoogte tussen 10.9 en 11.8 mm (♂♂), en 10.8 en 11.0 mm (♀♀). Juist de relatief grote vleugellengte en snavelhoogte bij *heinei* wordt in de literatuur veelvuldig genoemd als onderscheidend kenmerk ten opzichte van *canus* (Barth 1967, Cramp & Simmons 1983, Dwight 1925, Glutz von Blotzheim *et al.* 1982, Johansen 1961, Stegmann 1934, Wachs 1939). Daarnaast wordt ook de donkerder grijsstint van de mantel bij

Figuur 1. Koppen van de Stormmeeuw van Stellendam (links, zie tekst) en van een willekeurig adult mannetje van de ondersoort *canus* (R.'t Hart). *Heads of a first winter male heinei collected near Stellendam (left) and of an adult male of subspecies canus.*

heinei door diverse auteurs als kenmerk genoemd (Cramp & Simmons 1983, Johansen 1961, Kuschert 1983).

Trek Cramp & Simmons (1983) vermelden dat over de trek van *heinei* relatief weinig bekend is, omdat in de USSR (buiten de Baltische staten) weinig Stormmeeuwen worden geringd. Daar komt bij dat een deel van de Russische ringen die voor Stormmeeuwen zijn gebruikt, van slechte kwaliteit is (Onno 1967). Desondanks zijn er in de loop der jaren steeds meer aanwijzingen en ook

bewijzen gepubliceerd dat vogels die als *heinei* moeten worden beschouwd onder meer voorkomen in het laagland rond de zuidelijke Noordzee en de westelijke Oostzee in de maanden november-maart. Dit betreft negen terugmeldingen van vogels geringd in West-Europa en teruggemeld in het verspreidingsgebied van *heinei* en elf vondsten (figuur 3, bijlage 1, 2). Het enige Nederlandse geval (Harkema-Opeinde) is daarbij opvallend, omdat het een vondst van een volwassen vogel met een Russische ring betreft (vier jaar tevoren geringd te Mel-dino, Taldom, USSR, 56.40° N, 37.15° O), en

Figuur 2. Patronen van de handpentoppen (rechter vleugel) van de volwassen Stormmeeuw van de Maasvlakte (links) en van de eerste-winter Stormmeeuw van Stellendam (E. J. O. Kompanje). *Patterns of the primary tips (right wing) of the adult Common Gull found at Maasvlakte (left) and of the first winter bird from Stellendam, both considered heinei.*

omdat de vogel in juni werd gevonden. Alle overige vondsten van *heinei* in West-Europa betreffen (niet geringde) vogels die achteraf op grond van hun maten als zodanig werden gedetermineerd. Een andere categorie gevallen betreft vogels die in de wintermaanden in NW-Europa werden geringd en later zijn teruggemeld ten oosten van de verbindingslijn tussen Witte en Zwarte Zee, het broedareaal van *heinei*. Hieronder bevindt zich ook een geval van een in Nederland geringde vogel die werd teruggemeld uit Archangelsk (Perdeck & Speck 1964).

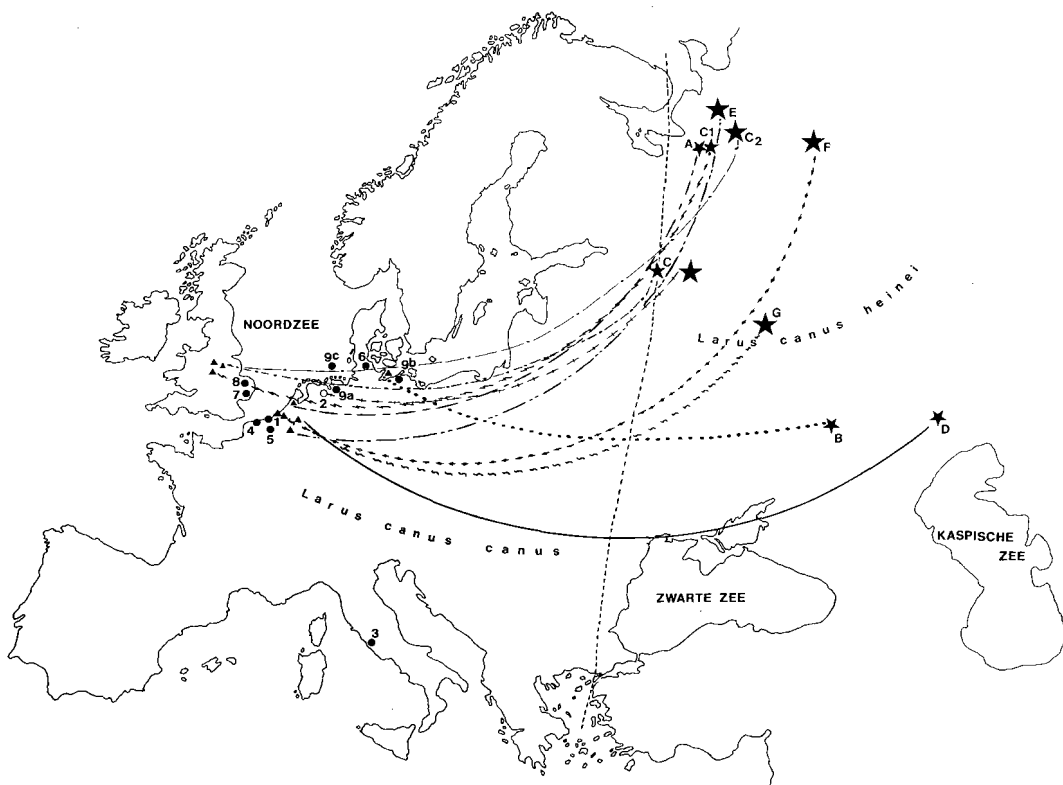
Discussie

Op grond van de biometrische gegevens concluderen wij dat de twee opvallend robuuste vogels die in Zuid-Holland in januari en februari 1987 werden verzameld, gedetermineerd dienen te worden als *heinei*. In dezen zijn wij ten aanzien van de eerstejaars vogel van Stellendam wat stilliger dan in het geval van de adulte vogel van de Maasvlakte. De relatief grote snavelhoogte en snavelengte van beide vogels (vooral de grote snavelhoogte van de

Stellendamse vogel) vormen sterke aanwijzingen dat het om *heinei* gaat. De overige maten vallen in het overlappingsgebied tussen *heinei* en *canus* (tabel 1, 2).

Op grond van de resultaten van ons onderzoek twijfelen wij sterk aan de mogelijkheid op basis van louter zichtwaarnemingen in het veld de ondersoorten *canus* en *heinei* te kunnen onderscheiden, zoals door Groot Koerkamp (1989) is gesuggereerd. Het lijkt ons niet wenselijk om op grond van waarnemingen van vogels met relatief robuuste bouw (vooral snavel) en relatief donkergrijze mantel te besluiten dat het *heinei* betreft (zie ook Vauk & Prüter 1987). Daarvoor is de mate van overlapping van de maten van *heinei* en *canus* te groot. In het kenmerk van de mantelkleur hebben wij weinig vertrouwen wanneer het om determinatie van de ondersoort gaat.

Wij concluderen verder dat de bewijzen en sterke aanwijzingen voor het regelmatig voorkomen van *heinei* in het laagland rond de zuidelijke Noordzee en de westlijke Oostzee in de periode november-maart zich opstapelen. Zo kon Kuschert (1983) op

Figuur 3. Plaatsen in West-Europa (1-9C, zie bijlage 2) vanwaar het voorkomen van *heinei* is gemeld en plaatsen (A-G, zie bijlage 1) waar in West-Europa in de winter geringde Stormmeeuwen (▲) werden teruggemeld (★) in het broedgebied van *heinei* in de Sovjetunie. De streepjeslijn geeft de grens aan tussen de broedgebieden van *canus* en *heinei*. Sites in Western Europe where *heinei* has been reported (1-9C, see appendix 2) and sites (A-G, see appendix 1) in the breeding range of *heinei* in the Soviet Union (★) where birds ringed during the winter in Western Europe (▲) have been recovered. The dashed line indicates the separation of the breeding ranges of *canus* and *heinei*.

Tabel 1. Gemiddelde maten gecorrigeerd voor krimp (mm; tussen haakjes uitersten, aantal) van ondersoort *canus* (vers materiaal van vogels uit Nederland ouder dan eerste-winter) en van *heinei* (balgen in het British Museum (Natural History) van Siberische vogels). *Average measurements corrected for shrinkage (mm; range, number collected in The Netherlands) and of heinei (skins of birds collected in Siberia).*

Maat Measurement	Sexe Sex	canus	heinei
Vleugel Wing	♂	377.1 (328.8-385.0, 26)	381.0 (359.7-396.0, 3)
	♀	346.8 (313.0-362.0, 22)	377.4 (369.0-386.3, 3)
Staart Tail	♂	142.7 (129.0-155.0, 21)	-
	♀	137.7 (131.0-149.0, 14)	-
Tarsus Tarsus	♂	53.1 (47.0-59.0, 27)	58.2 (54.8-60.0, 3)
	♀	48.9 (46.0-52.5, 22)	52.9 (51.3-54.5, 2)
Middenteen Middle toe	♂	44.7 (35.0-55.0, 23)	47.8 (43.8-51.3, 3)
	♀	40.2 (36.5-42.0, 20)	44.0 (44.0, 2)
Snavelengte Exposed culmen	♂	37.1 (33.0-40.5, 26)	39.5 (36.7-42.5, 8)
	♀	34.2 (30.0-37.0, 23)	37.5 (33.1-42.1, 8)
Snavelhoogte Bill height	♂	10.5 (9.5-11.5, 25)	12.2 (10.9-12.9, 8)
	♀	9.7 (9.0-10.4, 25)	11.4 (10.8-11.8, 8)

Tabel 2. Uiterste waarden van vleugellengte en snavelhoogte (mm) bij *canus* en *heinei* volgens opgaven in de literatuur en eigen metingen (laatste tussen haakjes). *Extreme values of wing length and bill height (mm) in canus and heinei according to the literature and our own measurements (latter within parentheses).*

Maat Measurement	Sexe Sex	Maximum canus	Minimum heini
Vleugel Wing	♂	392 ¹ (385)	355 ² (360)
	♀	371 ⁴ (362)	340 ³ (369)
Snavel Bill	♂	11.8 ⁵ (11.5)	11.0 ³ (10.9)
	♀	11.0 ³ (10.4)	11.0 ³ (10.8)

¹ Barth (1967), ² Cramp & Simmons (1983), ³ Dwight (1925), ⁴ Glutz von Blotzheim *et al.* (1982), ⁵ Wachs (1939).

grond van biometrische gegevens zeer aannemelijk maken dat van 153 langs de Noord- en Oostzeekust van de BR Duitsland in januari-maart 1979-80 verzamelde Stormmeeuwen er maar liefst elf (7%) als *heinei* moesten worden beschouwd, terwijl 108 exemplaren (70%) in het overlappingsgebied van *canus* en *heinei* vielen. Om meer inzicht te krijgen in de status van *heinei* in Nederland bevelen wij aan om in najaar en winter aangetroffen Stormmeeuwen aan een nauwkeurig biometrisch onderzoek te onderwerpen. Daarbij kunnen vooral de snavelmaten van doorslaggevend belang zijn ten aanzien van een werkelijk betrouwbare ondersoortdeterminatie.

Dankwoord Onze bijzondere dank gaat uit naar mr R. P. Voogd van het Bekker-La Bastide Fonds (Rotterdam); dank zij subsidie van dit fonds waren wij in staat onderzoek te doen in het British Museum (Natural History); dr Graham Cowles van dit museum danken wij voor zijn hulp en adviezen. Tenslotte ook R. van Halewijn en A. L. Spaans voor de redactie van eerdere versies van dit artikel.

Summary

Two remarkably robust Common Gulls found along the coast of the province of Zuid-Holland, The Netherlands,

in January and February 1987 were identified as Eastern Common Gulls *Larus canus heinei* on account of their high and long bills. A comparative biometrical study (tab. 1) led to the conclusion that there is considerable overlap in values of standard measurements of the subspecies *canus* and *heinei*. However, birds with a bill height over 11.8 mm (♂♂) or 11.0 mm (♀♀), and a wing length larger than 392 mm (♂♂) and 371 mm (♀♀) can be safely considered *heinei* (tab. 2).

It appears quite likely that in the Netherlands and adjacent lowlands around the southern North Sea Eastern Common Gulls occur regularly between November and March. In order to obtain more precise information on the status of *heinei* in this area, it would be valuable to take measurements (particularly of the bill) of any large Common Gull found during autumn and winter. We have hardly any confidence in claimed occurrences of *heinei* based solely on sight records.

Literatuur

BARTH E. K. 1967. Standard body measurements in *Larus argentatus*, *L. fuscus*, *L. canus* and *L. marinus*. Nytt. Mag. Zool. 79: 7-83.
CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. 1983. The birds of the Western Palearctic, 3. Oxford University Press, Oxford.
DEVILLERS P. 1982. *Larus canus heinei* en Belgique. Gerfaut 72: 107-110.

- DWIGHT J. 1925. The Gulls (Laridae) of the world; their plumages, moults, variations, relationships and distribution. *Bull. Am. Mus. nat. Hist* 52: 63-401.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. BAUER K. M. & BEZZEL E. 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 8/1. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- GROOT KOERKAMP G. 1989. Waarnemingen van oostelijke Stormmeeuwen in Nederland. *Dutch Birding* 11: 25-26.
- JOHANSEN H. 1961. Die Superspecies *Larus canus*. *Vogelwarte* 21: 152-156.
- DE JONG J. 1985. Enkele aantekeningen betreffende de Stormmeeuw. *Vanellus* 38: 103-106.
- KELM H. 1970. Beitrag zur Methodik des Flügelmessens. *J. Orn.* 111: 482-494.
- KUSCHERT H. 1983. Östliche Formen der Sturmmöwe (*Larus canus* ssp.) als Wintergäste in Norddeutschland. *Vogelwarte* 32: 1-6.
- NEHLS H. W. 1979. Sturmmöwe. In G. KLAFS & J. STÜBS, *Die Vogelwelt Mecklenburgs*, p. 185-187. Fischer, Jena.
- PERDECK A. C. & SPEEK B. J. 1964. Ringverslag Vogel-trekstation 49. *Limosa* 39: 110.
- ONNO S. 1967. Mortality of the Common Gull in the light of ringing data. *Vogelwarte* 24: 168.
- RINGLEBEN H. 1938. *Larus canus heinei* Homeyer als Wintergast in der Westlichen Ostsee. *Orn. Monatsber.* 46: 53.
- ROGGEMAN W. 1977. Selectieve lijst van terugvangsten van in België geringde vogels (1973-1974). *Gerfaut* 67: 277-320.
- SCHARRINGA C. J. G. & WINKELMAN J. E. 1986. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1984. *Limosa* 59: 122.
- STEGMANN B. 1934. Ueber die Formen der grossen Möwen ("subgenus *Larus*") und ihre gegenseitige Beziehungen. *J. Orn.* 82: 340-380.
- VAUK G. & PRÜTER J. 1987. Möwen: Arten, Bestände, Verbreitung und Probleme. Niederelbe Verlag, Otendorf.
- VERHEYEN R. F. 1968. Uitslagen van het Belgisch ringwerk 1966, 1967 en 1968. *Gerfaut* 59: 312.
- WACHS H. 1939. Die Palaearktischen Formen der Sturmmöwe und ihre Unterscheidung. *Orn. Monatsber.* 47: 7-10.

E. J. O. Kompanje & J. N. J. Post,
correspondentie-adres
Diergaarde Blijdorp, Postbus 532, 3000 AM
Rotterdam.

Aanvaard voor opname 25 december 1989

Bijlagen Appendices

Bijlage 1. Terugmeldingen (ringplaats, vindplaats) van in West-Europa geringde Stormmeeuwen in het broedgebied van *heinei* in de Sovjetunie (vgl. figuur 3). *Recoveries (ringing place, finding place) of Common Gulls ringed in Western Europe and recovered in the breeding range of heinei in the Soviet Union (cf. fig. 3)*: (A) 's-Gravenhage ZH, Archangelsk (Perdeck & Speek 1964); (B) Rostock (DDR), 9X (Nehls 1979); (C) Groot-Brittannië, Novgorod; (C1) Groot-Brittannië, Archangelsk; (C2) Groot-Brittannië, Oost-Vologda (Cramp & Simmons 1983); (D) Antwerpen (België), Iar Sale (Verheyen 1968); (E) Turnhout (België), Leshuhonsk; (F) Wommelgem (België), Inta; (G) Zwin (België), Staromainsk (Rogge-man 1977).

Bijlage 2. Vondsten van de ondersoort *heinei* in West-Europa (vgl. figuur 3). *Records of heinei in Western Europe (cf. fig. 3)*: (1) Maart 1888, Knokke, België (Devillers 1982); (2) 10 juni 1984, Harkema-Opeinde Fr (Scharringa & Winkelman 1986); (3) Februari, Rome, Italië; (4) December 1923, Nieuwpoort, België; (5) December 1981, Voorde, België (Devillers 1982); (6) April 1936, Schleimunde, BR Duitsland (Ringleben 1938); (7) Februari, Suffolk, Groot-Brittannië; (8) November, Norfolk, Groot-Brittannië (Devillers 1982); (9A) Januari 1979/80, Emden, BR Duitsland; (9B) Maart 1979/80, Lubeck, DDR; (9C) Januari-maart 1979/80, Helgoland, BR Duitsland (Kuschert 1983).